

Naised ja proosa

Pilk XX sajandi alguskümnendite eesti kirjandusele

EVE ANNUK, ERET TALVISTE

Käesolev teemanumber on pühendatud XX sajandi alguskümnendite tuntud ja vähem tuntud naissoost eesti proosakirjanikele. See sündis vajadusest kirjutada naised tagasi kirjandusajalukku ja kultuurimällu. Enamik artikleid on alguse saanud 2022. aasta oktoobris Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis peetud konverentsilt „Kas sa Reed Morni oled lugenud?“, ent idee tegeleda unustatud naiskirjanikega sündis palju varem. Eret Talviste taust inglise modernismiuuringutes, kus on alates 1970-ndatest tehtud palju (taas)avastustööd, et kaanonitesse kaasata mitmeid naiskirjanikke, nt Jean Rhys, Djuna Barnes, Katherine Mansfield jpt, pani teda küsima, kus on eesti naiste sulest ilmunud proosa, kui mõelda XX sajandi algusele. Sellest küsimusest ajendatuna hakkas koos käima lugemisgrupp, kus 2021/2022. akadeemilisel aastal loeti eesti naiste proosat läbi aegade ning 2022/2023. aastal keskenduti XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse kirjanike, näiteks Marta Sillaotsa, Helga Pärlisillaotsa, Aino Kallase, Reed Morni, Leida Kibuvitsa, Lilli Suburgi, Elisabeth Aspe, Alma Ostra-Oinase loomingule. Lugemisgrupi raames tutvus Talviste Eve Annuki mahuka uurimistööga eesti naiste varasest kirjandusest, eriti Lilli Suburgist, ning selgus, et XX sajandi alguse naiste proosat vaatleva konverentsi korraldamine on ühine soov.

Kes üldse olid need prosaistid, kes alustasid või jätkasid oma loometeed, milliseid teemasid nad käsitlesid ja kuidas seda tegid? Milline oli nende teoste mõju kaasajal? Kuidas lugeda ja mõista nende teoseid tänapäeval? Kas ja kuidas algatada nende autorite teostega rahvusvahelisi dialooge? Oluline on ka see, milline oli nende autorite mõju laiemalt: kriitikute, tõlkijate ja vahendajatena. Peale siin käsitletavate leidub veel mitmeid autoreid, kelle tegevus ja looming alles ootab põhjalikumat uurimist. Samuti pole ammendavad siinsed teemapüstitused, fookused ega lugemisviisid, mis jätavad avatuks erinevate tõlgenduste võimaluse. Number võiks innustada eesti naisprosaistide loomingule edasist uurimist eri vaatepunktidest.

Milleks eraldi teemanumber XX sajandi alguse eesti naiste proosast?

Naiskirjanikke on eesti kirjandusloos eraldi rühmana esile tõstetud juba ammu. Näiteks avaldas Ants Oras 1939. aastal essee „Naiskirjanikest mujal ja meil“. Eraldi artiklikogumikus „Naine hanesulega. Kirjutisi naiskirjanikest“ käsitles naisautoreid kirjandusteadlane Oskar Kruus (1971). Laiemalt hakati naiskirjandusest kui omaette nähtusest rääkima ja naisautorite loomingule tähelepanu pöörama 1990. aastatel,

eeskujuks paljuski lääne feministlik kirjandusuurimine, mis taasiseseisvunud Eestis tundus uue ja paljutootava lähenemisviisina. Naiskirjanduse ja naiskirjaniku mõistet viitavad sellele, et kirjandust on tihti nähtud soolistatuna, kusjuures naissoost olemine tuleb kirjanikule pigem kahjuks, nagu mitmed siinse numbri artiklid näitavad. See ei tähenda, et sugu määraks kirjanduse sisu või esteetilisi kvaliteete. Nüüdiskirjanduses võib nais- ja meeskirjanduse soopõhine eristamine olla lihtsustav, ent XX sajandi esimese poole eesti kirjanduse kontekstis on kirjanduse soolistatusele tähelepanu pööramine jätkuvalt oluline.

Miks siis vaadelda naiskirjanikke eraldi kategooriana ja miks on siinset erinumbrit tarvis? Esmalt tuleb põhjusena välja tuua ajaline raam – XX sajandi alguskümnendid. Soorolle nähti toona pigem jäigana ning naine oli kõrvalekalle normist, mida kehastas mees.¹ Eriti kirjutavasse naisesse suhtuti teisiti kui kirjutavasse mehesse. XX sajandi alguse arvustused naiste proosale mainivad sageli autori sugu ja vaatlevad naiskirjandust kui nišikategooriat, mis küündib harva kirjanduse ehk peamiselt meeste tekstide üldtasemele. Nendest arvustustest tuleb juttu mitmes alljärgnevas artiklis. Rääkides XX sajandi alguse naiste proosast, võimaldab „naiskirjanduse” spetsiifiline uurimine märgata naisautorite loomingu eripära ja tuua esile unustatud nais(proosa)kirjanikke. Kuigi eesti kultuuriteadvuses eksisteerib arusaam, et meie kirjanduse ajaloos on naisprosaiste vähe, pole see siiski nii, kui süveneda kirjanduse varasematesse kihistustesse. Sellisel arusaamal on eri põhjuseid, alates naiste loomingu vähemast väärtustamisest kuni nõukogudeaegsete ideoloogiliste eeldusteni, mis suunasid autoreid ja nende tekste vaatlema sotsialistliku realismi põhimõtetest lähtuvalt. Paljud sellised käsitlused ja hoiakud on jäänud püsima tänapäevani. Seega peame taasavastama paljusid naisautoreid, kes on muu hulgas oma soo tõttu teenimatult unustusse jäänud.

Naisprosaistide loomingu kõrvalejätmist eesti kirjanduse ajaloos ei saa seletada selle kvaliteediga, sest „kirjanduslik väärtus on radikaalselt suhteline ja seetõttu „pidevalt muutuv”” (Herrnstein Smith 1991: 11; vt ka Rios-Font 2004: 17). Eestis on kirjandusteadlased tihti olnud mehed ning keskendunud meeste tekstidele – see, kes mida „heaks” peab, pole tingimata objektiivne, vaid peegeldab uurija enda nägu, tegu ja huvisid. Niisiis on probleemiks olnud asjaolu, et meeskriitikud lahterdasid naiste tekstid, nende huvid ja fookused nišikategooriaks. See, et naiste proosaloomingut on seni vähe uuritud, võib huvipuudust võimendada: niisugused lüngad kipuvad end taastootma, kuna noortel uurijatel puudub pinnas, kuhu midagi ehitada, teisisõnu, kiputakse kirjutama juba uuritud autoritest. Samuti on oluline, et alles tekkima hakava tugeva naisprosaistide traditsiooni katkestas Teine maailmasõda (Neithal 2010) ja paljud kirjanikud kas ei saanud pärast sõda tegevust jätkata (nt sattusid repressioonide ohvriks, nagu Helga Pärli-Sillaots) või pidid kohanema nõukogulike ideoloogiliste nõudmistega (nt Leida Kibuvits). Nagu Virginia Woolf „Oma toas” (1929) kirjutab, on naiste proosa kvaliteedile äärmiselt tähtis „oma” traditsioon, mida isegi pika omariiklusega Suurbritannias oli vähe – naistest kirjanikel polnud, kelle poole

¹ Soorollidest XX sajandi esimesel poolel ning naiste sotsiaalsetest õigustest vt näiteks Karro 2022, Hinrikus 2015.

ajaloos vaadata ja kelle eeskujul rääkida neist teemadest, mis meestele tollal kaugeks jäid: lastekasvatus, hooletöö, kodune sfäär.

Ometi on kirjutamine naistele olnud oluline oma kogemuse väljendamiseks ja mõtestamiseks ning näitamaks, et see kogemus on üldise elu osa, mitte üksnes „naiste teema”. Seega tõstatab naisautorite traditsiooni esile toomine ka küsimuse nende loomingu eripärast, mida alati ei ole mõistetud ega hinnatud. Näiteks kui naised kirjutavad n-ö naiselikel või naiselikuks peetavatel teemadel, nagu emadus ja muu naise kehaga seonduv, naise eneseteostus või argielu, võib küsida: kuidas saaks elu üldse olla ja toimida, kui poleks emadust või kui keegi ei vastutaks argitoimetuste eest? Seega ei ole need ainult „naiste teemad”, vaid üldinimlikud ja tähtsad kõigile. Viimastel aastakümnetel ongi XX sajandi esimese poole kirjanduse uurijad olnud kriitilised selle suhtes, et seni on kirjanduses oluliseks peetud ainult poliitilisi, majanduslikke ja avalikku elu puudutavaid teemavaldkondi, kus tihti domineerivad mehed (Taylor 2015; Wolfe 2016). See tähendab ka, et seni kirjanduskriitikat kirjutanud mehed on hinnanud hea ja olulisena teemasid, mis on neile endale tähtsamad. Nüüd on esile tooma hakatud ka „väikseid” teemasid, millest kirjutavad tihti just naised.

Naised ja kaanon

Eret Talviste (2020) on kirjutanud ülevaatavalt eesti kirjanduse soolistatusest, tuues välja, et kunagised soostereotüüpsed hoiakud on mõjutanud ka seda, kes on praegu meie kultuurimälus – kelle loomingut kasutatakse filmi- ja teatrikunstis ning keda õpetatakse koolis. Samale teemale võib läheneda kaanonide mõiste kaudu. Kirjanduskaanonit on määratletud kui tekstide ja autorite kogumit, millele on võrreldes teiste tekstide ja autoritega omistatud eriline kultuuriline väärtus (Rios-Font 2004: 16). Näiteks hariduses tähendab mõne teose õppekavva valimine juba implitsiitselt selle väärtustamist mingitel kindlatel alustel (Rios-Font 2004: 12).

Nii võib kaanonit näha kui ühist väärtussüsteemi: see on tekstikogum, mida konkreetne kogukond peab oluliseks ja tahab edasi anda tulevastele põlvedele (Šeina 2021: 15). Kaanon sisemise ülesehituse määrab teatud väärtuspõhine kood ja koos koodi muutumisega muutub ka kaanon. Kood pole absoluutne ja ahistoriline, ta on oma ajaloolises arengus ühelt poolt stabiilne, teisalt paindlik. (Šeina 2021: 17) Kaanon hõlmab erinevaid väärtusi: kognitiivseid, eetilisi, esteetilisi, emotsionaalseid, hedonistlikke jne. Materiaalne kaanon ise (st konkreetsete tekstikorpused või autorid, kirjanduskaanonide fikseeritud tekstikogumid ja teatud autorid) ei oma normatiivset jõudu, selle omistavad korpusele kirjandusajaloolased, kriitikud ja teadlased, kelle väärtusotsustused tagavad selle, et materiaalne kaanon töötab normina. (Šeina 2021: 18)

Kitsamas mõttes on kaanon normatiivsete kirjandusväärtuste süsteem, mida lugejad tunnustavad. See kehtib ainult niikaua, kuni lugejad seda aktsepteerivad ja põlvest põlve edasi kannavad. Kaanon toimib teatud tüüpi „prillidena”, st see mõjutab teiste tekstide tajumist ja väärtustamist ning loob ka oma programmi tuleviku tekstiproduksiooniks. (Heydebrand 1998: 615, viidatud Šeina 2021: 20 kaudu)

Kriteeriumid, mille alusel kanoonilisi tekste valitakse ja tõlgendatakse, varieeruvad sõltuvalt ajalooperioidist ja kultuurikontekstist: neid mõjutavad kunsti mõiste muutumine, kirjanduslikud debatilised ning üldisemad kultuurilised ja sotsiaalsed muutused. „Kanoniseerivad institutsioonid osalevad kanooniliste objektide valimise ja nooremale põlvkonnale ülekandmise protsessis ja sedakaudu mõjutavad kirjanduskaanoni kujunemist (kool, ülikool, kirjanduskriitika, teatrirepertuaar, kirjandusturg, raamatukogud, monumendid, muuseumid jne),” kusjuures mõned neist, nt kool ja ülikool, püüavad kaanonit teadlikult säilitada, mõned panustavad selle kujunemisse kaudselt. (Kučinskienė jt 2021: XII)

Kirjandus on meediumi rollis, kujundades erinevaid identiteete (soolist, rahvuslikku, kultuurilist, sotsiaalset). Kaanoni mõiste viitabki kogukonnale või grupile, kelle jaoks mingi tekst on kanooniline. Seetõttu eksisteerib kirjanduskaanon alati konkreetse kultuuri piires ja nähtusena on see sama vana kui kirjandus ise (Šeina 2021: 11). Kirjanduskaanoni pikk ajalugu kinnitab tõsiasja, et iga kogukond vajab alustekste ja et kirjanduskaanon toimib nagu kultuurimälu, mis koondab kogukonda, ja nagu kollektiivse identiteedi eetilise ja esteetilise mudel (Heydebrand 1998: 622, viidatud Šeina 2021: 12 kaudu). Kaanonist kui kirjanduse nimestikust saame me ühise kogukonna tunde, nostalgia sellise kogukonnatunde järele (Guillory 1993: 36–37; Rios-Font 2004: 19). Kaanon on ühelt poolt püsiv, ent teisalt muutuv, mis ühtlasi tähendab, et minevikku saab olevikus ümber kontekstualiseerida (Rios-Font 2004: 29), näiteks lisada kaanonisse alguskümnendid.

Eestis ja laiemalt Baltikumis ning Kesk-Euroopas on kirjanduskaanoni kujunemine seotud moodsa rahvuse kujunemisega: siinsed moodsad rahvad „kehtestasid end erinevate kultuuriliste praktikate kaudu, millest üks oli rahvuslik kirjanduskaanon, mis määratles kogukonna kultuurilise ja rahvusliku identiteedi. Seega kehtestas rahvus oma kaanoni ja kaanon kehtestas rahvuse.” (Kučinskienė jt 2021: IX) Ka naisautorite traditsiooni mõtestamisel on oluline pöörata tähelepanu kaanoni seostele rahvusnarratiiviga.

Eestis on kirjanduskaanoni muutumine eriti nähtav seoses nõukogude perioodiga: nõukogude võim kehtestas uue kaanoni, nüüdseks aga on paljud toona esile tõstetud autorid kõrvale jäetud. Ka kirjandustekstidele omistatud esteetilised hinnangud on aja jooksmul muutunud. Kriteeriume, mille alusel kirjandustekste peetakse „heaks”, on mõjutanud eri tegurid: nii esteetilised voolud kui ka ideoloogilised seisukohad, sealhulgas jäigad soorollid eri aegadel. Kirjanduse määratluski pole enam sama. Näiteks autobiograafiliste tekstide suur osakaal tänapäeva kirjanduses tähendab ka seda, et neid on nüüd hakatud aktsepteerima kirjandusena, samas kui eesti kirjanduse ajaloos on autobiograafilisi tekste käsitletud pigem marginaalsena.

Seda, kuidas naisprosaistid (ja laiemalt naiskirjanikud) on seotud kirjanduskaanoniga, pole eesti kirjanduse kontekstis veel eriti uuritud. Et eesti kirjanduslood on sooliselt kallutatud, on tähelepanu juhtinud Cornelius Hasselblatt (2015). Ta on näiteks rõhutanud Reed Morni rolli filosoofilis-psühholoogilise voolu tekkimises eesti kirjanduses, tuues tema unustamise ühe põhjusena esile selle, et „naised tõrutakse meeleldi kaanonist välja” (Hasselblatt 2016: 424). Morni looming ei ühildunud tolle aja valitsevate esteetiliste väärtustega, jäädes eraldiseisvaks. On ka üksikuid

uurimusi, kus pööratakse tähelepanu unustatud naisprosaistidele (nt Neithal 2010). Naisprosaistide loomingu vaatlemine ongi oluline juhtumiuuringutena (st konkreetsete autorite näitel), mis lisavad killukese laiemasse pilti XX sajandi esimesel poolel kirjutanud naistest, nende püüdlustest ja võimalustest. Kirjutavate naiste lood võimaldavad nende autorite tegevust kontekstualiseerida ja vaadelda ka laiemalt, rahvusüleselt. Võib küsida, kuivõrd suhestuti modernismiideedega; milliseid loominguulisi mõjutusi eeskujuks võeti; kuivõrd täitis kirjandus avaliku diskussiooni-foorumi rolli emantsipatsiooniteemadel.

Siin on heaks näiteks Marta Sillaotsa proosa, sest oma romaanides tegelebki ta palju naisemantsipatsiooni teemadega, mis ajastu kontekstis olid olulised, haakudes emantsipatsioonidiskussiooniga ja selle ilukirjandusliku kajastusega. Mitme noorema põlvkonna naisprosaisti, nagu Leida Kibuvitsa ja Helga Pärl-Sillaotsa looming toob keskmesse naispeategelase probleemid ja mõttemaailma, mis on leidnud väljenduse väga heas kunstilises vormis. On ka autoreid, kelle looming ei ole nii silmapaistev, kuid kelle elu ja tegevus ilmestavad sellisena isiklike ambitsioonide ja ühiskondliku ning kultuurilise konteksti vahelisi vastuolusid.

Siinse numbri eesmärk on tuua esile XX sajandi alguse naisprosaistid eesti kirjanduses. Kindlasti on teemasid, mis vajaksid eraldi tähelepanu, nagu naise kehalisuse ja seksuaalsuse kujutamine või emadus kirjanduses. Ent ka sellisena – probleemi püstitava ülevaatenähtena – pakuvad artiklid ainekultuuriteaduseks naisprosaistide rolli üle eesti kirjanduses.

Eve Annuki avaartikkel kirjeldab tegureid, mis on mõjutanud naisprosaistide rolli mõistmist eesti kirjandusloos ja praeguses kultuuriteaduses. Nende loomingu on pööratud vähe tähelepanu ning nende kohta käibib müüte ja stereotüüpe, mis lähemal vaatlusel osutuvad põhjendamatuteks. Naisprosaistid on toonud esile teemasid ja vaatenurki, mis ei haaku alati sellega, mida peetakse oluliseks, eriti rahvusliku narratiivi kontekstis, mis rõhutab implitsiitselt meessoost olevat rahvuslikku subjekti. Naisautorite nähtavust kultuuriteaduses kujundavad kirjandusinstituutioon ja kirjanduskaanon, kuhu naisi on mahtunud vähe, samuti geopoliitilised tegurid, st erinevad ühiskondlikud süsteemid.

Johanna Rossi artikkel „Moodne daam 1910. aastate naiskirjanduses” suhestab Marta Sillaotsa ning Alide Erteli loomingu ajastu naisõiguslike ideedega. Mõlemad autorid kujutavad nn moodsat naist kriitilises võtmes, negatiivsete tegelaste kaudu, mis viitab sellele, et iseseisva naise kuju jaoks ei leidunud XX sajandi algul veel „sobivat ühiskondlikku ruumi” ega olnud „välja kujunenud käepäraseid kirjanduslikke süžeid”, nagu Ross esile toob. Siiski näitab mõlema autori teemakäsitus huvi „uue naise” ning ebatraditsioonilise naiselikkuse ja seksuaalse vabaduse vastu, mis viitab omakorda ühiskondlike muutuste võimalikkusele.

Mari Niitra vaatleb artiklis „„Kui ilusasti on Jumal mind loonud, et ma tohin eestlane olla.” Lapsepõlvprojektsioon naisautorite 1930. aastate teise poole realistlikus lasteproosas” seda, kuidas Marta Sillaots, Helmi Mäelo, Valve Saretok, Irma Truupõld ja Agnes Kauts-Vesilo kooskõlastasid oma lastejutte tol ajal levinud rahvusnarratiividega. Analüüs näitab, et 1930. aastate lastekirjandusel oli ideoloogiliselt tähtis roll: vormida lastest häid kodanikke, püüdes neis õhutada rahvuslikkust.

Sealjuures olid tüdrukutele ja poistele suunatud raamatud ja rollid tihti erinevad. Artikkel on tähtis mitte ainult lastekirjanduse uurimise kontekstis, vaid ka laiemalt, mõistmaks, kuidas 1930-ndate poliitilisel maastikul hinnati ja oodati rahvusmeelset kirjandust. Niitra vaatleb seoses rahvustunde ja rahvuse väljasuremise hirmuga selliseid teemasid nagu haridus ning linna ja maa suhe. Leiab kinnitust, et naiste kirjutatud lood ning naiste ja tüdrukute kuvandid kirjanduses on rahvusnarratiividega tihedalt seotud.

Taimi Graubergi artikkel „Elu nagu algebra. Alide Erteli elu ja looming” käsitleb juhtumiuuringuna vähetuntud naisprosaisti elukäiku, samuti tema loomingulist tegevust ja selle retseptiooni. Põhjalik kirjanduslooline käsitlus toob esile uut faktoloogiat ning paigutab Erteli XX sajandi alguse naiskirjanduse konteksti. Erteli loomingus on olulisel kohal naistemaatika: naiste positsioon ühiskonnas ja eneseteostuse võimalused. Sellisena suhestub ta XX sajandi alguse emantsipatsiooni-ideedega nii tollases ühiskonnas kui ka nais- ja meesautorite kirjanduslikus loomingu.

Kadri Tüüri artikkel „Naine kirjutab lindudest. Ökofeministlik ekskurs eesti looduskirjandusse” keskendub 1930. aastatel Vilsandil elanud ja tegutsenud Alma Toomile, kes on esimene oma raamatuni jõudnud looduskirjanduse autor Eestis. Tüür näitab, et Toom on kultuurimälust kadunud, ta on jäänud oma abikaasa varju võib-olla ka oma soo tõttu. Artikli esimene osa kõneleb naiste rollist linnuvaatluses ja ühiskonnas, andes ülevaate Toomi vähe dokumenteeritud elust. Samuti arutletakse tugivõrgustiku olemasolu tähtsuse üle kirjutava naise elus ja töös. Teine ja pikem osa on Toomi teose „Vilsandi linnuriik” lähilugemine ökofeministlikust perspektiivist, kus see asetatakse sarnaste, rannikuloodust kujutavate angloameerika teoste taustale ning küsitakse, kas neis leidub naisvaatepunktist tingitud sarnasusi.

Merlin Kirikali artikkel uurib dekadentsi ja feminismi suhet, keskendudes revolutsionääri ja poliitikuna tuntud, kuid ka Alma Ostra-Oinase jutustuse „Aino” (1923) kaudu (sotsialistlikule) naisliikumisele, uue naise kujule ning nende kujutamisele eesti dekadentlikus kirjanduses. Nagu Annuk, Niitra ning Grauberg, toob Kirikalgi esile naiste hariduse küsimuse. Samuti juurdleb artikkel dekadentsile omase tõu teema üle, mis on „Ainos” seotud naisküsimusega. Kirikal tõlgendab „Ainot” meestekesksest dekadentsist erinevalt, näidates, et peale allakäigu, mandumise ja jõuetuse on Põhjamaade kirjanduslikus dekadentsis ka ekstaatilisust, kas või hetkelisi (seksuaalseid) naudinguid ning nietzschelikku elujõudu. Ta väidab, et Aino kui ambivalentsete afektide kandja ja esindaja ongi dekadentlik naissubjekt, kelle kaudu uuritakse feministlikke probleeme, mis tekitab huvitavaid paralleele Raili Marlingi ning Niitra artiklitega. Kirikal tõstatab olulise ning läbiuurimata teema varases eesti proosas: naisperspektiivist nähtud seksuaalsus ja kehalisus, mis ei sõltu mehe kohalolust ega reproduktiivsest eesmärgist. Analüüs näitab veenvalt, kuidas „Aino” sisu on vormiga seotud, võttes arvesse teose esteetilisi taotlusi ja Ainot kui naiskunstnikku, keda võiks kõrvutada näiteks Kibuvtitsa Eegega („Rahusõit”) ning Morni Elluga („Andekas parasiit”).

Kui Annuk ja Niitra vaatlevad mõne teema kujutamist mitme kirjaniku loomingu, siis **Külliki Steinbergi** artikkel „Marta Sillaotsa mitmepositsiooniline elu XX

sajandi alguskümnendeil” annab ülevaate siin teemanumbris (ja võimalik, et kogu XX sajandi esimesel poolel) enim tähelepanu saanud kirjutavast naisest, kellega kohtusime juba lasteraamatute autori rollis. Steinberg võtab vaatluse alla Sillaotsa mitmikelu ehk mitmepositsioonilisuse, pöörates tähelepanu tema tegevusele õpetaja, kirjaniku, ajakirjaniku ja tõlkijana ning nähes tema rikkalikku panust Eesti kirjandus- ja ühiskonnaellu kui hargnevaid, kuid omavahel ühendatud puuoksi. Artikkel tutvustab uut ja olulist mõistet *mitmepositsioonilisus* just naiste töö uurimisel, et näidata, kuidas kirjutavad naised tol ajal erinevate valdkondlike raskustega (muu hulgas oma soo tõttu) silmitsi seisid ning kuidas meestekeskse kirjandusmaailmas navigeerisid. Analüüs näitab, et kuigi Sillaots armastas oma tööd, nõudis seda temalt ka pere majanduslik olukord – kui tol ajal jäid haritud keskklassi naised tihti lihtsalt koduperenaisteks, siis Sillaots pidi oma haridust ka praktiliselt kasutama.

Raili Marlingi artikkel „Meeleheide ja morbiidne vitaalsus Djuna Barnesi „Öömetsas” ja Reed Morni „Andekas parasiidis”” toob esile nende kahe kaanonisse sobimatu autori romaanides leiduvaid sarnasusi keha, afektiivsuse ja materiaalsuse kujutamisel. Autorid kuuluvad küll erinevatesse kultuurikontekstidesse, ent neid ühendab maailmavaateline sarnasus, mis avaldub ka romaanides. Barnesi teos toob esile tegelaste soolise ambivalenttsuse, küsimärgistades binaarset soosüsteemi, Morni teos keskendub seevastu loovisiku kuvandi misogüünsusele. Ent mõlemas ilmneb püüd leida viise kehast ja tunnetest kirjutamiseks ning mittenormatiivse identiteedi väljendamiseks.

Eret Talviste loeb artiklis „Mõeldes rahust rongisõidu ajal ehk kui Leida Kibuvits ja Virginia Woolf oleksid kohtunud” Kibuvitsa romaani „Rahusõit” (1933) dialoogis Woolfi raamatu mõõtu feministliku esseega „Kolm gini” (1938). Ta juurdleb selle üle, kuidas mõlema naise proosa kritiseerib vägivaldset patriarhaalset rahvuslust, ning kujutleb feministlikku, rahumeelset suhet maaga. Et anda sellele dialoogile kriitiline raam, mis võiks tänapäeva kirjandusuurijaid kõnetada, kasutab Talviste rahvusvahelise modernistliku ja feministliku uurimise tööriistu. Artiklis nähakse kahe autori kujuteldavat kohtumist kui midagi, mida Saidiya Hartman nimetab kriitiliseks looloomeks, ja näidatakse, et kuigi kirjanikud ei ole kunagi kohtunud ja võib-olla isegi mitte teineteisest kuulnud, valgustab nende loomingu võrdlev käsitlus pimetähne arhiivimaterjalides. Selline lähenemine annab nüansseeritud arusaama sellest, et Kibuvits ja Woolf käsitlesid naise rolli rahvusriigis sarnaselt, ükskõik kuhu olid tõmmatud nende endi riikide piirid.

Teksti kirjutamist on toetanud Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus) ning uurimisprojektid „Kultuurilugu ja arhiiv: allikad, probleemid, vaatenurgad” (EKM 8-2/22/1) ja „Naised, rahvus ja afekt: Leida Kibuvitsa loominguloolisus rahvusvaheliste modernismiuuringute kontekstis” (SJD3).

KIRJANDUS

- Guillory, John 1993.** *Cultural Capital: The Problem of Literary Canon Formation.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Hasselblatt, Cornelius 2015.** *Cherchez la femme.* Kui sootundlikud on Eesti kirjanduslood ja teatmeteosed? – C. Hasselblatt, Eemalt vaadates. Veerand sajandit eesti kirjandusega. (Studia litteraria Estonica 15.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 176–195.
- Hasselblatt, Cornelius 2016.** Eesti kirjanduse ajalugu. (Heuremata. Humanitaarteaduslikke monograafiaid.) Tlk Mari Tarvas, Maris Saagpakk, Ave Mattheus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Herrnstein Smith, Barbara 1991.** *Contingencies of Value: Alternative Perspectives for Critical Theory.* Harvard University Press.
- Heydebrand, Renate von 1998.** *Kanon Macht Kultur – Versuch einer Zusammenfassung.* – *Kanon Macht Kultur: Theoretische, historische und soziale Aspekte ästhetischer Kanonbildung.* (Germanistische Symposien.) Toim R. von Heydebrand. Stuttgart–Weimar: Metzler, lk 612–625.
- Hinrikus, Mirjam 2015.** Tammsaare's constructions of femininity in light of Weininger's concept of sex difference. – *Journal of Baltic Studies*, kd 46, nr 2, lk 171–197. <https://doi.org/10.1080/01629778.2014.981672>
- Karro, Piret 2022.** 150 aastat eesti feminismi. – *Vikerkaar*, nr 3, lk 57–112.
- Kruus, Oskar 1971.** Naine hanesulega. Kirjutisi naiskirjanikest. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kučinskienė, Aistė; Šeina, Viktorija; Speičytė, Brigita 2021.** Editors' preface. – *Literary Canon Formation as Nation-Building in Central Europe and the Baltics: 19th to Early 20th Century.* (National Cultivation of Culture 24.) Toim A. Kučinskienė, V. Šeina, B. Speičytė. Boston: Brill, lk VII–XII.
- Neithal, Margaret 2010.** Naise loovuse problemaatika Helga Pärlisillaotsa loomingu näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, eesti kirjanduse õppetool. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15228/Neithal_Margaret.pdf
- Oras, Ants 1939.** Naiskirjanikest mujal ja meil. – *Looming*, nr 6, lk 659–663; nr 7, lk 735–741.
- Rios-Font, Wadda C. 2004.** *The Canon and the Archive.* Lewisburg: Bucknell University Press.
- Šeina, Viktorija 2021.** Nation-building canons: Historical and methodological considerations. – *Literary Canon Formation as Nation-Building in Central Europe and the Baltics: 19th to Early 20th Century.* (National Cultivation of Culture 24.) Toim Aistė Kučinskienė, V. Šeina, Brigita Speičytė. Boston: Brill, lk 1–24.
- Talviste, Eret 2020.** „Balti kaunitarid”, naised, kirjandus ja kriitika. – *Sirp* 5. VI, lk 12–14.
- Taylor, Julie (toim) 2015.** *Modernism and Affect.* Edinburgh: Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748693252.001.0001>
- Wolfe, Jesse 2016.** *Woolf, Bloomsbury, and intimacy.* – *A Companion to Virginia Woolf.* Toim Jessica Berman. London: Wiley and Blackwell, lk 351–377. <https://doi.org/10.1002/9781118457917.ch26>